

УДК 631.145
© 2013

А.М. Гура
кандидат
економічних наук
Білоцерківський
національний аграрний
університет

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ПРОДУКЦІЇ М'ЯСНОГО СКОТАРСТВА

Здійснено оцінку організаційно-економічних засад функціонування ринку продукції м'ясного скотарства. Основну увагу приділено поглибленому дослідженню складових ринку: попиту, пропозиції, рівноважної ціни. Розкрито методи державного регулювання ринку продукції м'ясного скотарства. У методичному плані здійснено диференціацію ринку на ринок племінної худоби, ринок живої худоби — тварин на забій, ринок продуктів забою. Велику увагу приділено вивченню впливу рівня доходів домогосподарств на споживання основних видів м'яса і м'ясопродуктів.

Ключові слова: ринок, попит, пропозиція, споживання, сільськогосподарський товаровиробник, м'ясне скотарство.

Вітчизняний ринок продукції скотарства функціонує стихійно через слабку інфраструктуру, наявність великої кількості посередницьких структур, недосконалість механізму ринкових відносин між товаровиробниками м'ясної продукції, її переробниками, торгівлею. Водночас скотарство залишається однією з провідних, історично традиційних для України галузей тваринництва, яка спроможна в умовах обмеженості матеріальних і фінансових ресурсів не лише збільшити виробництво сировини для м'ясопереробної промисловості, а й забезпечити економію витрат завдяки унікальним властивостям м'яса великої рогатої худоби.

Актуальність розв'язання проблеми розвитку вітчизняного м'ясного ринку зростає з огляду на вступ України до СОТ, а також у зв'язку з реалізацією пріоритетної цільової програми «М'ясне скотарство» і Державної програми розвитку українського села на період до 2015 р.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні, методологічні та прикладні питання економічного регулювання ринку продукції м'ясного скотарства висвітлено у працях вітчизняних учених П.С. Березівського, Р.С. Грабовського, С.Л. Дусановського, О.В. Мазуренка, В.Я. Месель-Веселяка, В.М. Микитюка, П.Т. Саблука, І.В. Свиноуса, І.Н. Топіхи, О.М. Шпичака, М.Д. Янківа та багатьох інших.

Мета досліджень — оцінка особливостей ринку продукції скотарства та розроблення способів удосконалення методичних прийомів його вивчення.

Методи досліджень. У дослідженнях було

використано такі методи і прийоми: монографічний, статистичних групувань, кореляційно-регресійного аналізу, графічний — для комплексного вивчення сучасного стану виробництва продукції м'ясного скотарства та визначення чинників, що впливають на його ефективність; вибірковий — для детального обстеження окремих господарств з вирощування великої рогатої худоби у різних регіонах.

Результати досліджень. Вітчизняному ринку яловичини властиві загальні для м'ясного ринку особливості: відносна незалежність споживання м'яса від споживання інших продуктів харчування; залежність від міжгосподарських і міжгалузевих зв'язків; тісний зв'язок зі світовим ринком, внаслідок чого становище на внутрішньому ринку визначається умовами імпортичних поставок, залежністю від світової кон'юнктури та світових цін; складність інституціональної структури, оскільки м'ясна сировина виробляється у сільськогосподарських підприємствах, особистих господарствах населення і фермерських господарствах; спад виробництва продукції, зумовлений скороченням поголів'я й низькою продуктивністю тварин. Вітчизняний ринок яловичини характеризується такими ознаками: формування сировинних ресурсів ринку: створення товарних ресурсів яловичини як основного продукту спеціалізованої монопродуктової галузі м'ясного скотарства та як супутнього продукту молочного скотарства; чітко виражена сезонність виробництва яловичини навіть за відносно стабільного попиту потребує створення запасів свіжозамороженої яловичини.

ни й продуктів її переробки; висока порівняно з іншими м'ясними галузями тривалість виробничого циклу за сприятливих умов може становити 3–4 роки; формування витрат і ціни: нижчі витрати (порівняно з іншими м'ясними підгалузями) концентрованих та використання дешевших грубих, соковитих і пасовищних кормів і на цій основі — традиційний зв'язок розміщення м'ясного скотарства поблизу природних кормових угідь; відносно низька фондомісткість продукції, оскільки відгодівля можлива не лише на великих тваринницьких комплексах, а й на дрібних за розміром фермах з різними технологіями; відносно висока ціна — що стосується конверсії кормів і поживності (ціна калорії у яловичині вдвічі вища, ніж у свинині, і в півтора раза вища, ніж у курятині); низька частка сільськогосподарських товаровиробників яловичини у формуванні кінцевої ціни: на 20% менша, ніж у свинарстві, і на 35% нижча, ніж у птахівництві; придатність м'ясної сировини до переробки: низький рівень придатності яловичини до глибокої переробки для випуску широкого асортименту готових до вживання й швидкого приготування продуктів; проблема зниження жирності за збереження якісних характеристик, соковитості й ніжності з огляду на зміну споживчих переваг населення.

За своєю природою вітчизняний ринок м'ясної продукції скотарства специфічний в плані її споживання і виробництва. Споживання м'яса і м'ясопродуктів відносно не залежне від споживання інших видів продовольства. Обсяг і структура споживання м'яса значною мірою залежать від звичок і національно-культурних традицій населення окремих регіонів країни [1].

Специфіка функціонування ринку м'ясної продукції скотарства має враховуватися в процесі державного регулювання ринкових відносин і формування продовольчої, науково-технічної і зовнішньоторговельної політики. Ефективна продовольча політика спрямована на підвищення купівельної спроможності населення за рахунок зростання його доходів та адресних соціальних виплат. Метою науково-технічної політики є відновлення обсягів виробництва м'ясної продукції скотарства на якісно новій основі, підвищення конкурентоспроможності продукції завдяки зниженню витрат виробництва та поліпшенню якісних характеристик яловичини й телятини. Зовнішньоторговельна політика має забезпечувати захист внутрішнього ринку від експансії з боку закордонних товаровиробників, що використовують, як правило, методи недобросовісної конкуренції (демпінгові ціни).

Структурно ринок продукції м'ясного скотар-

ства може бути представлений трьома спеціалізованими ринками: живої племінної великої рогатої худоби, не призначеної для забою; молодих тварин, призначених для відгодівлі та наступного забою; великої рогатої худоби, що підлягає забою і продуктів її забою. У цьому дослідженні основну увагу приділено останньому ринку.

Досліджуваний ринок, у свою чергу, може бути диференційованим. На первинному ринку здійснюється купівля-продаж великої рогатої худоби, що підлягає забою. Продавцями тут виступають сільськогосподарські товаровиробники, а покупцями — закупівельні й промислові структури, які мають необхідні потужності з первинної переробки тварин. Важливість цього ринку визначається тим, що саме на ньому формуються закупівельні ціни, які сприяють або, навпаки, стримують розвиток галузі.

На вторинному ринку реалізуються продукти забою великої рогатої худоби, продавцями на ньому виступають як сільськогосподарські товаровиробники, що мають можливість здійснювати первинну переробку тварин, так і торгово-промислові та комерційні структури; покупцями — торговельні організації, а також підприємства м'ясної промисловості, які не здійснюють первинної переробки м'яса і спеціалізуються на виготовленні ковбас та іншої продукції з м'яса і м'ясної сировини [2].

На первинному і особливо на вторинному ринку м'ясної продукції скотарства значне місце посідає імпортна продукція. Така тенденція зберігається впродовж усього післяреформеного періоду. Скорочення поголів'я великої рогатої худоби в сільськогосподарських підприємствах залишається домінуючим чинником зниження виробництва, що зумовлено кількома причинами, серед яких — стан кормової бази, низька економічна привабливість галузі, висока капітало- та трудомісткість тощо. У 2012 р., незважаючи на деяке збільшення середньодобових приростів ваги худоби на відгодівлі й нагулі, їх рівні є значно нижчими і не забезпечують істотного збільшення обсягу виробництва м'яса.

Ураховуючи дані розрахункових кількісних параметрів ринку м'ясної продукції скотарства та загального ринку м'яса, можна зробити висновок, що в структурі загального приросту товарних ресурсів м'яса та м'ясопродуктів частка яловичини у 2012 р. становила 6,6%, тоді як її частка у загальному виробництві м'яса в Україні становила 8,0%, у 2005 р. — 32%. Як свідчать дані табл. 1, у 2005–2012 рр. темп приросту товарної продукції скотарства був

1. Розрахункові ресурси ринку м'яса та м'ясопродуктів в Україні, 2005–2012 рр.

Показники	Усього*			У тому числі					
	2005	2012	2012 у % до 2005	вітчизняна продукція			імпорт		
				2005	2012	2012 у % до 2005	2005	2012	2012 у % до 2005
Продукція переробки худоби й птиці, тис. т	918	1799,6	196,0	657,34	1450,8	220,7	260,7	348,8	133,8
у т.ч. яловичина, тис. т	241,7	119,6	49,5	210,9	115,9	54,9	30,8	3,65	11,8
Племінна худоба жива, гол.	4605	7824	169,9	3718	6368	171,3	887	1456	164,1
у т.ч. нетелі	4198	5887	140,2	3346	5731	171,3	852	156	18,3

* Без урахування зміни запасів на початок і кінець року.

вищий, ніж загальний темп приросту продукції на м'ясному ринку за рахунок імпорту.

За рахунок вторинного ринку м'ясної продукції скотарства формується роздрібний ринок яловичини та продукції з неї, субпродуктів I категорії, напівфабрикатів з яловичини, ковбасних виробів. Для виробництва ковбас, напівфабрикатів, м'ясного фаршу, пельменів використовуються яловичина та інші види м'яса, однак частка яловичини як сировини у цих продуктах порівняно низька [3].

У 2009 р. порівняно з 2008 р. імпорт м'яса та м'ясопродуктів в Україну скоротився: у вартісному вираженні — на 33%, в обсягах — на 16%, що пов'язано зі збільшенням внутрішнього виробництва та негативними наслідками фінансової кризи, яка обмежила платоспроможний попит населення.

Товарна структура імпорту м'яса та м'ясопродуктів у 2009 р. майже не змінилася, основні імпортовані товари — свинина (47%) і м'ясо

2. Виробництво основних видів м'яса та продуктів його переробки в Україні, тис. т

Показник	Роки						
	2006	2008	2009	2010	2011	2012	2012 р. до 2006 р., %
Яловичина і телятина, свіжі чи охолоджені	143	156	160	128	94,3	87,9	61,5
Яловичина і телятина, морожені	50,1	43,9	61,5	39,4	26,9	24,1	48,1
Свинина, свіжа чи охолоджена	81,4	130	179	157	130	164	201,5
Свинина, морожена	18,9	25,4	24,0	14,2	5,4	7,5	39,7
Баранина, свіжа чи охолоджена	0,5	0,4	0,5	0,5	0,4	0,4	80,0
Баранина, морожена	0,1	0,05	0,01	–	–	–	–
М'ясо і субпродукти I категорії — всього	274	327	458	572	649	689	251,5
М'ясо і субпродукти харчові свійської птиці, морожені	57,9	90,5	90,1	82,3	90,1	91,2	157,5
Ковбасні вироби	309	301	330	335	272	281	90,9
Вироби готові та консерви з м'яса свійської птиці	3,9	4,0	4,2	4,6	3,1	3,2	82,0
Продукти готові та консерви зі свинини	4,7	4,7	5,4	5,3	2,7	2,9	61,7
Напівфабрикати м'ясні (зокрема з м'яса птиці)	142	149	178	93,9	73,3	95,7	67,4

Джерело: складено і розраховано за даними Держкомстату.

птиці (37%). Відзначимо збільшення частки м'ясної продукції низького цінового діапазону: 0209 УТН ЗЕД «Свинячий жир, відділений від м'яса, і жир домашньої птиці» — від 4,2% у 2008 р. до 8% у 2009 р. та 0206 УТН ЗЕД «Харчові субпродукти великої рогатої худоби, свиней, овець, кіз, коней, ослів, мулів або лошаків, свіжі, охолоджені або заморожені» — від 4,2 до 6,3%.

Основними постачальниками продукції на роздрібний ринок є вітчизняні товаровиробники, які використовують для виробництва вітчизняну й імпортовану сировину. Чинник збільшення обсягів використання вітчизняними товаровиробниками м'ясних ресурсів іноземного походження значною мірою сприяв нарощуванню обсягів виробництва м'ясопродуктів (табл. 2).

Саме з цієї продукції (із частковим використанням субпродуктів II категорії) виробляються ковбасні вироби, м'ясні напівфабрикати й консерви. Виробництво ковбасних виробів 2012 р. порівняно з 2006 р. скоротилося на 9,1%,

консервів м'ясних із м'яса свійської птиці — на 18%, із свинини — на 38,3%. Водночас щороку збільшувалася частка імпорту в м'ясній сировині. Для економіки країни заміщення імпорту готових м'ясних виробів імпортом сировини для їх виробництва слід оцінити позитивно, оскільки збільшується завантаження виробничих потужностей вітчизняних підприємств м'ясної промисловості, зростає обсяг податкових відрахувань. Однак не можна не відзначити високої частки імпорту на вторинному ринку м'ясної продукції скотарства [4]. Слід зазначити, що традиційна форма балансів ресурсів м'яса та м'ясопродуктів є не досить інформативною і надає загальні дані про обсяг та структуру ресурсів. Крім того, існують два принципово різних напрями використання імпорту: постачання через торговельну мережу сирого м'яса та м'ясопродуктів безпосередньо для споживання населенням і промислової переробки сирого м'яса.

Висновки

Для оптимізації аналітичних розрахунків доцільно побудувати баланс, аналогічний за своєю схемою формі міжгалузевого балансу. За рядками показуємо використання основних видів продукції в окремих секторах (промислові й сільськогосподарські підприємства, особисті господарства населення, селянські (фермерські) господарства, враховуючи індивідуальних підприємців), а в рядках — формування ресурсів відповідної продукції в секторі промисловості, ресурсів споживання населення, ресурсів торгівлі. Інформаційною базою для побудови такого балансу можуть бути дані наявного балансу ресурсів м'яса та м'ясопродуктів, дані про їх промислове виробництво, дані про структуру продажів продукції сільськогосподарськими підприємствами та населенням за окремими каналами реалізації,

рівень товарності сільськогосподарського виробництва за секторами економіки, дані про структуру витрат на виробництво.

Перехід державних і регіональних органів статистики на порівняння балансів ресурсів і використання м'яса та м'ясопродуктів за схемами, що аналогічні таблицям міжгалузових балансів, у яких наводиться інформація у розрізі основних видів виробленої в країні та ввезеної продукції, дасть змогу підвищити об'єктивність оцінки стану відповідних продуктових ринків, аналітичних розрахунків, що характеризують ефективність використання вітчизняної та імпортованої м'ясної сировини й імпортозаміщення, а також вірогідність вихідної бази під час прогнозування розвитку ринків основних видів м'яса та м'ясопродуктів на державному та регіональних рівнях.

Бібліографія

1. Копитець Н.Г. Функціонування системи збуту продукції скотарства: теоретико-практичний аспект: монографія/Н.Г. Копитець. — К.: Ін-т аграр. економіки, 2007. — 210 с.
2. Руснак П.П. О некоторых экономических аспектах развития агропромышленного производства/П.П. Руснак//Социально-экономическая модель постреформированного развития агропромышленного производства в Украине. — К.: ИАЭ УААН,

2000. — С. 139–143.

3. Свідовський А.М. Проблеми та досвід державного регулювання на ринку м'ясопродуктів/А.М. Свідовський, І.А. Оносова//Торгівля і ринок України. — Донецьк: ДонДУЕТ, 2001. — С. 220–226.

4. Шиян Н.І. Стан і тенденції розвитку скотарства України: Текст лекції/Н.І. Шиян, Н.С. Найдюнова. — Х.: ХНАУ ім. В. В. Докучаєва, 2006. — 43 с.

Надійшла 06.11.2013.